

ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur, et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigiliis agerent ad aedes sacras. Etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives romani, viri fortes ac strenui et honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo, cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quae placebant. Hercules templum est apud Agrigentinos, non longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum; ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quidquam dixerim me vidisse pulcrius (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi), usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paullo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, quum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente (1), nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur: qui primo quum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur: postea convulsis repagulis, effractisque valvis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percubuit, expugnari Deos patrios, non hostium adventu nec opinato, neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque cohorte praetoria, manum fugitivorum instructam, armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuntio, excitatus surrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur.

(1) Nocte intempesta: ita dicitur stivum est: seu qua omnia quinox media, qua nihil agi tempe-
scunt.

Hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte: quum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant se se in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites, duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum reverterentur. Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facere et commode dicant: velut in hac re. Aiebant, in labores Herculis non minus immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinarum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit: is apud illos habetur Deus, et religione maxima colitur: fanum eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam: in eo Chryssae est simulacrum, praeclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat Hieronique negotium: illi noctu, facta manu, armatique veniunt: fores aedis effringunt: aeditui, custodesque mature sentiunt: signum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: eiicitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chryssae, praeter unum perparvulum signum ex aere, desideratum est. Matris magnae (1) fanum apud Enguinos est: iam enim mihi non modo breviter de unoquoque dicendum, sed etiam praeter eunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus. In hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere Corinthio, hydriasque grandes, simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, vir omnibus

(1) Cybelis.

rebus praecellentissimus, posuerat, et suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam, aut querar? omnia illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, praeter vestigia violatae religionis, nomenque P. Scipionis, reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento ac suppellectili C. Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthiis delectaris? tu illius aeris temperationem, tu operum lineamenta sollertissime perspicis? haec Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus atque humanissimus? tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, intelligis et iudicas? Vide, ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia te, atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. Nam quia, quam pulcra essent, intelligebat, idcirco existimabat ea, non ad hominum luxuriam, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur.

Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his praesertim sacris polluentis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum, quod viri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant; aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo fano sustulerunt: postridie sacerdotes Cereris, atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt; omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris istius suspicio demoveretur,

dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet: daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur; nam quum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur; rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his quaeritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum: respondent illae, praetoris in eo loco servos esse visos. Res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit? itur in consilium: servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possetis. Quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut Deorum, aut hominum auxilio putas futurum? Eone tu servos ad spoliandum immittere ausus es, quo liberos adire, ne orandi quidem causa, fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti; nam id concupisti, quod nunquam videras; id, inquam, adamasti, quod antea non aspexeras: auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non Deorum vis, non hominum existimatio contineret. At ex viro bono audieras, credo, et bono auctore. Qui id potest, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neque vidisse, neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi ostenderet rationem? At minime mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, quum id ipse.

non vidisset? immo vero alia complura: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis: nunc eadem illa, quaeso, audite et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari periculosoque disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in promontorio, fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt; sed etiam in hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentes eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse, et eos in Africam portasse, Masinissaeque donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, ubi audisset, unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent: itaque in his inscriptum literis punicis fuit: *Regem Masinissam imprudentem accepisse: re cognita, reponendos restituendosque curasse.* Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu, atque uno nuntio, per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit. Proh Dii immortales! quem ego hominem accuso? quem legibus ac iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse: quem in locum classes hostium saepe accesserint: ubi piratae fere quotannis hiemare soleant: quod neque praedo violarit antea, neque hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum

esse, ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc aut iste reus, aut ego accuator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium vocatur? Dii ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur, earum autem rerum nullam sibi iste neque inficiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit; omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, et manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

Nimum mihi diu videor in uno genere versari criminum. Sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa praetermittam: ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, iudices, per Deos immortales! per eos ipsos, de quorum religione iamdiu dicimus, dum id eius facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est: de quo si paullo alius ordini ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite. Rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est haec opinio, iudices, quae constat ex antiquissimis Graecorum literis atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc quum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum atque innatum esse videatur; nam et natas esse has in his locis Deas, et fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam quum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt; quas sibi quum ipsa praeferret, orbem omnium peragrasseterrarum. Enna autem, ubi ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco praecelso atque edito: quo in summo est aequata agri planities, et aquae perennes: tota

vero ab omni aditu circumcisa atque direpta est: quam circa lacus locique sunt plurimi, et laetissimi flores, omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim propter est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente extitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt, celeberrimo virorum mulierumque conventu. Propter huius opinionis vetustatem, quod eorum in his locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur Deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Ennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declarant; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodiri que videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes, nationesque Ennensem Cererem maxime colunt. Etenim, si Atheniensium sacra, summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur, frugesque attulisse: quantam esse religionem convenit eorum, apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? Itaque apud patres nostros, atroci ac difficili reipublicae tempore, quum, T. Graccho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio consulibus, aditum est ad libros Sybillinos: in quibus inventum est, *Cererem antiquissimam placari oportere*. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi romani, quum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Ennam profecti sunt: tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis, ut, quum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam

diutius; etenim iamdudum vereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione et quotidiana dicendi consuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnes gentes, nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore, et in altero templo, Liberae: sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modicae amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum. Id sustulit; ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, et pulcherrima et perampla. His pulcritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherrime factum Victoriae: hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum, quum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem; versantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Ennam quum venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt: concio, conventusque civium: in quo ego quum loquerer, tanti fletus, gemitusque fiebant, ut acerbissimum tota urbe luctus versari videretur. Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus operti oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, ut Verres, alter Orcus,

venisse Ennam, et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse. Habitare apud se se Cererem Ennenses arbitrantur; ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. Enna tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennae tu de manu Cereris Victoriam deripere, et Deam Deae detrudere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quae sceleris propiora sunt, quam religioni. Tenuerunt enim, P. Popilio, P. Rupilio consulibus, illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitivi illi a dominis, quam tu a iure et a legibus: neque tam barbari lingua et natione illi, quam tu natura et moribus; neque illi tam hostes hominibus, quam tu Diis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodorum, et Numinium, et Nicasionem, legatos Ennenses, publice dicere, se se a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent; id si impetrassent, tum ut morem veterem Ennensium conservarent, publice in eum (tametsi vexasset Siciliam) tamen, quoniam haec a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniuriis iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per Deos immortales, aspernari: nolite contemnere ac negligere, iudices. Aguntur iniuriae sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasque iudiciorum; quae sunt omnia permagna; verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupavit, ut,

quaecumque accidant publice vel privatim incommoda, propter eam causam scelere istius evenire videantur. Audistis, Centuripinos, Agrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios; publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Et tametsi istius multis et variis iniuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod, Cerere violata, omnes cultus fructusque Cereris in his locis interiisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices; conserve vestram. Neque enim haec externa vobis religio, neque aliena; quod si esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo qui violasset, sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari graeca voluerunt: negligentes ac dissoluti, si cupiamus esse, qui possumus?

Unius etiam urbis, omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum direptionem commemorabo, et in medium proferam, iudices: ut aliquando totam huius generis orationem concludam ac desiniam. Nemo fere vestrum est, quin, quemadmodum captae sint a M. Marcello Syracusae, saepe audierit, nonnumquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello; huius praetoris adventum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu invicto; huius libidines, cum illius continentia; ab illo qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quae disperse a me multis locis dicentur ac dicta sunt; forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Carthaginensium clausus fuisset, eum, isto praetore, Ci-

licum myoparoni praedonibusque patuisse. Mitto adhibitam vim ingenuis, matresfamilias violatas, quae tum, urbe capta, commissa non sunt, neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriae! mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea quae coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. Urbem Syracusas maximam esse graecarum urbium pulcherrimamque omnium, saepe audistis. Est, iudices, ita ut dicitur: nam et situ est, cum munito, tum ex omni aditu, vel terra, vel mari, praeclaro ad aspectum; et portus habet prope in aedificatione adpectuque urbis inclusos; qui quum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluent. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur. Ea tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur; quarum una est ea, quam dixi, Insula; quae duobus portibus cincta, in utriusque portus ostium aditumque proiecta est; in qua domus est, quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures; sed duae, quae longe ceteris antecellunt; Dianae una, et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disiunctus esset. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytaneum, amplissima est curia, templumque egregium Iovis Olympii; ceteraeque urbis partes una lata via perpetua, multisque transversis divisae, privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit (1), Tycha no-

(1) A graeco τύχη, Fortuna: Dorice τύχα.

minata est: in qua et gymnasium amplissimum est, et complures aedes sacrae; coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est urbs, quae quia postrema aedificata est, Neapolis (1) nominatur; quam ad summam theatrum est maximum; praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur: qui quum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi R. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim nihil periculi ostenderetur, delere et extinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis et privatis, sacris et profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis. Victoriae putabat esse, multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent: humanitatis, non plane spoliare urbem, praesertim quam conservare voluisset. In hac partitione ornatus, non plus victoria Marcelli populo romano appetivit, quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae asportata sunt, ad aedem Honoris atque Virtutis, itemque alijs in locis videmus. Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit: Deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferre Verrem: non ut hominem cum homine compareret, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria: sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iurisdictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis. Aedes Minervae est in In-

(1) Id est, nova urbs.

sula, de qua ante dixi, quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit, quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta praeclare: his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius: nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, quum omnia, illa victoria sua, profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, quum illa iam, propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi syracusani, sacra religiosaque accepisset, omnes eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot saecula manserat; tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, is, id quod erat aedificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille Deos Deorum spoliis ornare noluit: hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit: in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. Ac videte, quanto tetrrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum; quum illi tamen ornarint templa Deorum immortalium, hic etiam Deorum monumenta atque ornamenta sustulerit. Iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? Vereor, ne, haec qui non videntur, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec vi-

derint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores nullas unquam ullo templo fuisse. Incredibile dictu est, quam multi Graeci de valvarum harum pulcritudine scriptum reliquerint; nimium forsitan haec illi mirentur, atque efferant. Esto: verumtamen honestius est reipublicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulcra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis; ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, revellit atque abstulit; et tamen indicavit, se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci: nam nullas aureas omnes ex his valvis, quae erant et multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factae esse videantur. Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos in hoc nomine, quum testes dicerent, commoveri; quod erant huiusmodi, ut semel vidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulcritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset; nimium videre plus, quam semel. Etiamne id concupisti? Nam Sappho, quae sublata de prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur (1). Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest: nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus: si quando aliquid istiusmodi videre volet, eat

(1) De hoc artificio V. Plin., Hist. Nat. XXXIV, 8, et quae ibi notat J. Hard.

ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam, ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus accommodavit. Verres haec habeat domi? Verres ornamentis fauorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas? Etiamne huius operarii studia ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. Nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma graecum pernobile incisum habuit in basi, quod iste eruditus homo et graeculus, qui haec subtiliter indicat, qui solus intelligit, si unam litteram graecam scisset, certe non sustulisset. Nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat. Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapii praeclare factum, sacrum et religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulcritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est? Quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti? Quid? ex aede Liberae parvum illud caput pulcherrimum, quod visere solebamus, non dubitasti tollere? Atque ille Paeon sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur: Aristaeus, qui (ut Graeci ferunt, Liberi filius) inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus; Iovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? hinc colligere potestis, si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iovis imperatoris uno in genere

pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio vidimus: alterum, in Ponti ore et angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit: illud Flaminius ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Iovis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id, quum tam multa ex illo mari bella emergerint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum, inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus, armatus et victor, viderat, quod religioni concesserat, quod cives atque incolae Syracusani colere, advenae non solum visere, verum etiam venerari solebant, id Verres ex templo Iovis sustulit. Ut saepius ad M. Marcellum revertar, iudices, sic habetote: plures esse a Syracusanis istius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedes illum, summo ingenio hominem ac disciplina, eumque quum audisset interfectum, permoleste tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut servaret, verum ut asportaret, requisivit. Iam illa, quia leviora videbuntur, ideo praeteribo: quod iste mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris Syracusis abstulit. Itaque, iudices, hi, qui hospites ad ea quae visenda sunt, ducere solent, et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam habent demonstrationem suam. Nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset; ita nunc, quid undique ablatum sit, ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, iudices: primum, quod omnes religione moventur, et Deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis